

РОЗДІЛ 7. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: ПРАВОВІ ВИМОГИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ФУНКЦІОНУВАННЯTHE SIMPLIFIED TAXATION SYSTEM
FOR AGRICULTURAL COMMODITY PRODUCERS: LEGAL REQUIREMENTS
AND PROSPECTS FOR FURTHER FUNCTIONING

У статті розглянуто порядок оподаткування сільськогосподарських підприємств єдиним податком 4 групи. Визначено аспекти, на які доцільно звернути увагу сільськогосподарським товаровиробникам під час переходу на спрощену систему оподаткування. Описано позитивні та негативні аспекти такої системи, надано наукове обґрунтування її функціонування на основі постулатів теорії фізичної економії. Узагальнено потенційних платників єдиного податку, які розподілені на 4 групи. Охарактеризовано четверту групу платників єдиного податку. Визначено об'єкт оподаткування, яким є площа сільськогосподарських угідь. Встановлено базу оподаткування, якою визначено нормативну грошову оцінку земель. Зроблено висновок про необхідність застосування пільгового режиму оподаткування перш за все для тваринництва, щоби відновити його розвиток в Україні та забезпечити кругообіг абсолютних благ згідно з теорією фізичної економії.

Ключові слова: сільське господарство, оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, спрощена система оподаткування, єдиний податок.

В статье рассмотрен порядок налогообложения сельскохозяйственных предприятий

єдиним налогом 4 группы. Определены аспекты, на которые целесообразно обратить внимание сельскохозяйственным товаропроизводителям при переходе на упрощенную систему налогообложения. Описаны положительные и отрицательные аспекты такой системы, предоставлено научное обоснование ее функционирования на основе постулатов теории физической экономики. Обобщены потенциальные плательщики единого налога, которые разделены на 4 группы. Охарактеризована четвертая группа плательщиков единого налога. Определен объект налогообложения, которым является площадь сельскохозяйственных угодий. Установлена база налогообложения, которой определена нормативная денежная оценка земель. Сделан вывод о необходимости применения льготного режима налогообложения в первую очередь для животноводства, чтобы восстановить его развитие в Украине и обеспечить кругооборот абсолютных благ согласно теории физической экономики.

Ключевые слова: сельское хозяйство, налогообложение сельскохозяйственных товаропроизводителей, упрощенная система налогообложения, единый налог.

УДК 657:336.221:332.3

Гершман Ю.В.

аспірант
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»

Hershman Yuriy

National Scientific Center
"Institute of Agrarian Economics"

The article considers the order of functioning of the simplified taxation system of agricultural enterprises. The main aspects to be considered by agricultural commodity producers in the transition to a simplified taxation system are determined. The positive and negative aspects of such a system are described and the scientific substantiation of its further functioning on the basis of the physiocrats doctrine is provided. The purpose of the paper is the generalization of the current procedure of taxation of agricultural enterprises by the single tax of group 4 and the scientific substantiation of the further functioning of the simplified taxation system for agricultural commodity producers on the basis of the postulates of the theory of physical economy. The subject-matter of the study is a set of theoretical, methodological, and practical aspects of accounting and taxation of agricultural enterprises. Four groups of single tax payers are generalized. The fourth group of single tax payers is described, which include: legal entities, irrespective of the organizational and legal form, which share of agricultural production in the previous tax year is equal to or exceeds 75 per cent, and individual entrepreneurs who carry out activities exclusively within the limits of a farm registered in accordance with the Law of Ukraine "On Farming Enterprise". The object of taxation for single tax payers of the fourth group is determined, which is the area of agricultural land owned or leased by an agricultural producer. Tax base, which determined the normative monetary valuation of land, is established. It is concluded on the necessity of applying preferential taxation firstly to livestock breeding in order to restore its development in Ukraine and ensure the circulation of absolute goods according to the theory of physical economy. The application of the developed recommendations will allow the introduction of efficient and effective taxation mechanisms for agricultural producers in order to ensure food security and economic growth in Ukraine.

Key words: agriculture, taxation of agricultural producers, simplified taxation system, single tax.

Постановка проблеми. Специфіка галузі сільського господарства зумовлює застосування щодо сільськогосподарських підприємств спрощеного режиму оподаткування. Таке спрощення існувало для українських аграріїв у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку й зараз функціонує як єдиний податок четвертої групи. Протягом останніх років ведуться дискусії щодо доцільності надання пільг сільськогосподарським товаровироб-

никам, особливо в рослинництві, де рентабельність є досить високою. З одного боку, галузь сільського господарства є особливою та потребує підтримки держави. З іншого боку, експерти відзначають, що відсутність належного контролю за ціноутворенням в аграрній сфері та велика частка «сірого й чорного» ринку (тобто непідзвітної торгівлі) спотворюють реальну рентабельність виробництва в аграрній сфері, тому теза щодо недооподаткування

цього сектору є підтвердженою [1]. Як зазначають О. Кравчук та О. Одосій, практика адміністрування єдиного податку в сільському господарстві є недосконалою та створює умови для зловживань і формування різних мінімізаційних схем. Найбільш ефективним шляхом підвищення надходжень у держбюджет автори вважають поступове збільшення ставки оподаткування з огляду на збільшення рентабельності галузі внаслідок девальвації гривні [1]. З огляду на наявність таких дискусій та ключове значення сільського господарства в розвитку України, формуванні її продовольчої та загалом економічної безпеки тема оподаткування виробників сільськогосподарської продукції є актуальною та потребує додаткових узагальнень і наукового обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням оподаткування сільськогосподарської діяльності та сільськогосподарських товаровиробників присвячені наукові дослідження С. Балка, Д. Деми, М. Дем'яненка, В. Жука, О. Кравчука, П. Лайка, О. Одосія, Н. Прокопенко, В. Синчака, Л. Тулуша, І. Якушика та інших вітчизняних науковців, практиків та експертів.

Для наукового обґрунтування оптимальних механізмів оподаткування сільськогосподарських товаровиробників важливим є дослідження теорії фізичної економії (В. Вернадський, Л. Гринів, В. Жук, Ф. Кене, С. Подолинський, М. Руденко, В. Шевчук [2; 6; 7]), яка визнає селянина, сонце, землю та сільське господарство основою енергії та життя на землі.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення діючого порядку оподаткування сільськогосподарських підприємств єдиним податком 4 групи та наукове обґрунтування подальшого функціонування спрощеної системи оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників на основі постулатів теорії фізичної економії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як визначає стаття 291 Податкового кодексу України (далі – ПКУ), спрощена система оподаткування, обліку та звітності – це функціонуючий в Україні особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності [4].

Потенційні платники єдиного податку розподілені на 4 групи. Сільськогосподарські товаровиробників віднесені до четвертої групи. З липня 2018 року цю групу розширено фермерами, які поряд із юридичними особами відтепер мають можливість застосовувати спрощену систему оподаткування.

Зокрема, четверта група платників єдиного податку – це сільськогосподарські товаровиробники:

1) юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, у яких частка сільськогосподарсь-

кого товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75%;

2) фізичні особи – підприємці, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», за умови виконання сукупності таких вимог:

– здійснюють виключно вирощування, відгодовування сільськогосподарської продукції, збирання, вилов, перероблення такої власно вирощеної або відгодованої продукції та її продаж;

– провадять господарську діяльність (крім постачання) за місцем податкової адреси;

– не використовують працю найманих осіб;

– членами фермерського господарства такої фізичної особи є лише члени її сім'ї згідно з визначенням частини другої статті 3 Сімейного кодексу України;

– площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду у власності та/або користуванні членів фермерського господарства становить не менше двох гектарів, але не більше 20 гектарів.

Згідно з пунктом 297.1 ПКУ платники єдиного податку звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з таких податків і зборів:

1) податок на прибуток підприємств;

2) податок на доходи фізичних осіб у частині доходів (об'єкта оподаткування), що отримані в результаті господарської діяльності платника єдиного податку 1–4 груп (фізичної особи) та оподатковані згідно з цією главою;

3) податок на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт і послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, крім податку на додану вартість, що сплачується фізичними особами та юридичними особами, які вибрали ставку єдиного податку, визначену підпунктом 1 пункту 293.3 статті 293 ПКУ, а також сплачується платниками єдиного податку четвертої групи;

4) податок на майно (в частині земельного податку), крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються платниками єдиного податку 1–3 груп для провадження господарської діяльності та платниками єдиного податку четвертої групи для ведення сільськогосподарського товаровиробництва;

5) рентна плата за спеціальне використання води платниками єдиного податку четвертої групи.

Таким чином, більшість сільськогосподарських товаровиробників застосовує спеціальний податковий режим і сплачує єдиний податок четвертої групи (розділ XIV ПКУ).

Слід звернути увагу на те, що, згідно з пунктом 291.5-1 статті 291 ПКУ, не можуть бути платниками єдиного податку четвертої групи:

– суб'єкти господарювання, у яких понад 50% доходу, отриманого від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки, становить дохід від реалізації декоративних рослин (за винятком зрізаних квітів, вирощених на угіддях, які належать сільськогосподарському товаровиробнику на праві власності або надані йому в користування, та продуктів їх переробки), диких тварин і птахів, хутряних виробів і хутра (крім хутрової сировини);

– суб'єкти господарювання, що провадять діяльність з виробництва підакцизних товарів, крім виноматеріалів виноградних (коди згідно з УКТ ЗЕД 2204 29–2204 30), вироблених на підприємствах первинного виноробства для підприємств вторинного виноробства, які використовують такі виноматеріали для виробництва готової продукції, а також крім електричної енергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками та/або з відновлюваних джерел енергії (за умови, що дохід від реалізації такої енергії не перевищує 25% доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) такого суб'єкта господарювання);

– суб'єкт господарювання, який станом на 1 січня базового (звітного) року має податковий борг, за винятком безнадійного податкового боргу, який виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

Об'єктом оподаткування для платників єдиного податку четвертої групи є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ та багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебуває у власності сільськогосподарського товаровиробника або надана йому у користування, зокрема, на умовах оренди (статті 292-1 ПКУ). Базою оподаткування податком для платників єдиного податку четвертої групи для сільськогосподарських товаровиробників є нормативна грошова оцінка 1 га сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень) з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного за станом на 1 січня базового податкового (звітного) року відповідно до порядку, встановленого ПКУ.

Відповідно до пункту 293.9 статті 239 ПКУ для платників єдиного податку четвертої групи розмір ставок податку з одного гектара сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду залежить від категорії (типу) земель, їх розташування та становить (у відсотках бази оподаткування):

– для ріллі, сіножатей і пасовищ (крім ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, а також сільськогосподарських угідь, що перебувають в умовах закритого ґрунту) – 0,95;

– для ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,57;

– для багаторічних насаджень (крім багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях) – 0,57;

– для багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях, – 0,19;

– для земель водного фонду – 2,43;

– для сільськогосподарських угідь, що перебувають в умовах закритого ґрунту, – 6,33.

Податковим (звітним) періодом для платників єдиного податку четвертої групи є календарний рік. Податковий (звітний) період починається з першого числа першого місяця податкового (звітного) періоду й закінчується останнім календарним днем останнього місяця податкового (звітного) періоду. Попереднім податковим (звітним) роком для новоутворених сільськогосподарських товаровиробників є період з дня державної реєстрації до 31 грудня того ж року. Податковим (звітним) періодом для сільськогосподарських товаровиробників, що ліквідуються, є період з початку року до їх фактичного припинення.

Порядок нарахування та строки сплати єдиного податку 4 групи наведені у статті 295 ПКУ.

Платники єдиного податку четвертої групи:

– самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і не пізніше 20 лютого поточного року подають відповідному контролюючому органу за місцем знаходження платника податку та місцем розташування земельної ділянки податкову декларацію на поточний рік за формою, встановленою у порядку, передбаченому статтею 46 ПКУ;

– сплачують податок щоквартально протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) кварталу, у таких розмірах: у I кварталі – 10%; у II кварталі – 10%; у III кварталі – 50%; у IV кварталі – 30%; утворені протягом року шляхом злиття, приєднання або перетворення у звітному податковому періоді, зокрема за набуті ними площі нових земельних ділянок, вперше сплачують податок протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) кварталу, в якому відбулося утворення (виникнення права на земельну ділянку), а надалі – у загальному порядку;

– під час припинення шляхом злиття, приєднання, перетворення, поділу у податковому (звітному) періоді зобов'язані подати у період до їх фактичного припинення контролюючим органам за своїм місцем знаходження та місцем розташування земельних ділянок уточнену податкову декларацію;

– зобов'язані у разі, коли протягом податкового (звітного) періоду змінилась площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду у зв'язку з набуттям (втратою) на неї права власності або користування, уточнити суму податкових

зобов'язань з податку на період від дати набуття (втрати) такого права до останнього дня податкового (звітнього) року;

- подати протягом 20 календарних днів місяця, що настає за звітним періодом, контролюючим органам за місцем знаходження платника податку та місцем розташування земельної ділянки декларацію з уточненою інформацією про площу земельної ділянки, а також відомості про наявність земельних ділянок та їх нормативну грошову оцінку;

- у разі надання сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду в оренду іншому платнику податку враховують орендовану площу земельних ділянок у своїй декларації; у декларації орендаря така земельна ділянка не враховується;

- у разі оренди ними сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду в особи, яка не є платником податку, враховують орендовану площу земельних ділянок у своїй декларації;

- перераховують в установлений строк загальну суму коштів на відповідний рахунок місцевого бюджету за місцем розташування земельної ділянки.

Порядок вибору спрощеної системи оподаткування або переходу на неї платниками єдиного податку четвертої групи здійснюється відповідно до підпунктів 298.8.1–298.8.4 статті 298 ПКУ.

Сільськогосподарські товаровиробники для переходу на спрощену систему оподаткування або щорічного підтвердження статусу платника єдиного податку подають до 20 лютого поточного року:

- загальну податкову декларацію з податку на поточний рік щодо всієї площі земельних ділянок, з яких справляється податок (щодо сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду внутрішніх водойм (озер, ставків та водосховищ), контролюючому органу за своїм місцем знаходження (місцем перебування на податковому обліку);

- звітну податкову декларацію з податку на поточний рік окремо щодо кожної земельної ділянки контролюючому органу за місцем розташування такої земельної ділянки;

- розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва контролюючим органам за своїм місцем знаходження та/або за місцем розташування земельних ділянок за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику;

- відомості (довідку) про наявність земельних ділянок контролюючим органам за своїм місцем знаходження та/або місцем розташування земельних ділянок.

У відомостях (довідці) про наявність земельних ділянок зазначаються дані про кожний документ, що встановлює право власності та/або користування земельними ділянками, зокрема про кожний договір оренди земельної частки (паю).

Сільськогосподарські товаровиробники, утворені протягом року шляхом злиття, приєднання або перетворення, подають протягом 20 календарних днів місяця, що настає за місяцем його утворення, до контролюючих органів за своїм місцем знаходження та місцем розташування земельних ділянок декларацію з податку за період від дати утворення до кінця поточного року для набуття статусу платника податку, а також усіх прав та обов'язків щодо погашення податкових зобов'язань або боргів, які передані їм як правонаступникам.

Коли у податковому (звітному) році частка сільськогосподарського товаровиробництва становить менше 75%, сільськогосподарський товаровиробник сплачує податки в наступному податковому (звітному) році на загальних підставах.

Якщо така частка не перевищує 75% у зв'язку з виникненням обставин непереборної сили у попередньому податковому (звітному) році, до платника податку в наступному податковому (звітному) році зазначена вимога не застосовується. Такі платники податку для підтвердження статусу платника єдиного податку подають податкову декларацію разом із рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних рад про наявність обставин непереборної сили та перелік суб'єктів господарювання, що постраждали внаслідок таких обставин.

У разі виявлення відповідним контролюючим органом під час проведення виїзних документальних перевірок платника єдиного податку четвертої групи невідповідності вимогам підпункту 4 пункту 291.4 та пункту 291.5-1 статті 291 ПКУ (щодо 75% та відсутності податкового боргу) у податковому (звітному) році або попередніх періодах такому платнику за такі періоди нараховуються податки та збори, від сплати яких він звільнявся як платник єдиного податку четвертої групи, та штрафні (фінансові) санкції (штрафи), передбачені главою 11 розділу II ПКУ. Такий платник податку зобов'язаний перейти до сплати податків за загальною системою оподаткування з наступного місяця після місяця, у якому встановлено таке порушення.

Таким чином, застосування спрощеної системи оподаткування суттєво скорочує обсяги податків, що підлягають сплаті сільськогосподарськими товаровиробниками. В умовах занепаду галузі це цілком виправдано. Однак сьогодні, згідно з даними державної статистики, сільське господарство, особливо рослинництво, демонструє високі показники прибутковості, що зумовлює

низку законодавчих ініціатив щодо відміни спрощеного режиму для аграріїв.

Наукове обґрунтування вирішення цієї проблеми, на нашу думку, полягає у вченні фізіократів (від гр. «фізис» – «природа» та «кратос» – «влада»). Школу фізичної економії заснували французькі вчені другої половини XVIII ст. Франсуа Кене, Анн Робер Жак Тюрго й продовжили Дюпон де Немур, Д'Аламбер, Віктор Мірабо, Мерсьє де ла Рів'єр та інші науковці [6]. Одним із фундаментальних положень фізіократів є специфічне тлумачення сутності виробництва. На відміну не лише від тодішніх, але й від сучасних економістів, фізіократи стверджують, що лише землеробство справді є виробництвом. «Чистий» продукт – це щорічно створювані багатства, що утворюють доходи нації, будучи продуктом, який залишається після вирачування всіх витрат, тобто прибутки, отримувани із земельних володінь [6]. Ця ідея виявилася висхідним принципом, який забезпечив цілісність фізіократичного вчення. Сьогодні, визначаючи систему оподаткування для сільськогосподарських виробників, пам'ятаємо про п'ять абсолютних благ, що виділяють фізіократи, кругообіг яких забезпечує приріст енергії на землі й сталий розвиток територій, а саме землю, сонце, зерно, солом, органічні відходи. Абсолютна додаткова вартість породжується самою Природою як щорічний додаток сонячної енергії, що має місце виключно в хліборобстві. За законом збереження та перетворення енергії цей додаток, здійснюючи кругообіг в економіці, стає додатковою вартістю [6]. До абсолютних благ, які замикають кругообіг, фізіократи відносять органічні відходи тваринництва, які, потрапляючи в ґрунт, збагачують його, створюючи передумови подальшого розвитку. Сьогодні хліборобство процвітає, рослинництва є прибутковою галуззю, яка приносить надлишок врожаю, що зумовлює її привабливість для агрохолдинрів. Експорт зерна б'є всі рекорди. Отже, його оподаткування не повинне, на нашу думку, мати пільги, особливо серед великих сільськогосподарських товаровиробників. Водночас тваринництво в Україні занепадає. Відсутність тваринництва – це відсутність органічних відходів та незавершений кругообіг абсолютних благ, про який говорили фізіократи.

Висновки з проведеного дослідження. З вищесказаного випливає, що сільське господарство є специфічною галуззю, яка має підтримуватися державою для забезпечення населення продуктами харчування. При цьому вкрай важливо підтримувати саме тваринництво, зокрема, через систему оподаткування. Пільговий режим оподаткування повинен бути встановлений перш за все для тваринництва, щоби відновити його розвиток в Україні. Пільгове оподаткування та підтримка держави галузі тваринництва є пріоритетами та передумовами сталого розвитку сільського госпо-

дарства й забезпечення продовольчої безпеки та економічного зростання України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Агробізнес: дотувати чи оподатковувати? *Спільне*. URL: <https://commons.com.ua/uk/podatkovaya-sistema-agrobiznesu-dotuvati-chi-opodatkovuvati> (дата звернення: 15.04.2019).
2. Вернадский В. Биосфера и ноосфера. Москва – Айрис-Пресс, 2013. 576 с.
3. Жук В., Рудченко Ю. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку та оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності в бюджетних установах. *Облік і фінанси АПК*. 2009. № 2. С. 107–123.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 25.04.2019).
5. Про оцінку земель – Закон України від 11 грудня 2003 року № 1378-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15> (дата звернення: 25.04.2019).
6. Руденко М. Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії. 2-ге вид., доп. Тернопіль : Джура, 2005. 412 с.
7. Жук В., Гайдуцький П., Гринів Л. та ін. Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання : колективна монографія / за ред. Ю. Лупенка, В. Жука, В. Шевчука, О. Хомаківської. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 502 с.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.04.2019).
9. Щодо застосування норм чинного законодавства – Лист від 21 вересня 2017 року № 2021/6/99-99-13-02-03-15/ПК / Державна фіскальна служба України. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gfsu/schodo-narahuvannya-edinogo-1032143.html> (дата звернення: 10.04.2019).

REFERENCES:

1. Agrobiznes: dotuvati chi opodatkovuvati? O. Kravchuk, O. Odosiy / Spil'ne. Available at: <https://commons.com.ua/uk/podatkovaya-sistema-agrobiznesu-dotuvati-chi-opodatkovuvati> (accessed: 15 April 2019).
2. Vernadskij V. (2013). Biosfera i noosfera [Biosphere and noosphere]. Moscow : Ajris-Press (in Russian).
3. Zhuk V. & Rudchenko Yu. (2009). Metodychni rekomendatsii z bukhgalterskoho obliku ta otsinky prav na ob'ekty intelektualnoi vlasnosti v biudzhetykh ustanovakh [Methodical recommendations on accounting and evaluation of rights to intellectual property objects in budgetary institutions]. *Oblik i finansy APK*, no. 2, pp. 107–123 (in Ukrainian).
4. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 2 hrudnia 2010 r. № 2755-VI / [Tax Code of Ukraine dated 2.12.2010, No. 2755-VI]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed: 25 April 2019).

5. Pro otsinku zemel : Zakon Ukrainy vid 11 hrudnia 2003 r. № 1378-IV [On land evaluation: Law of Ukraine dated 11.12.2003, No. 1378-IV]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-15> (accessed: 25 April 2019).

6. Rudenko M. (2005). Enerhiia prohresu. Narisy z fizychnoi ekonomii [Energy of progress. Essays on physical economics]. Ternopil: Dzhura (in Ukrainian).

7. Zhuk V., Haidutskyi P., Hryniv L. et al. (2013). Fizychna ekonomiiia u vymirakh teorii i praktyky hospodariuvannia : kolektyvna monohrafiia [Physical economy in the dimensions of theory and practice of management : a collective monograph]. Yu. Lupenko, V. Zhuk, V. Shevchuk, O. Khodakivska (Eds.). Kyiv : NNTs "IAE" (in Ukrainian).

8. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV [Civil Code of Ukraine dated January 16.01.2003, No. 435-IV]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed: 25 April 2019).

9. Shchodo zastosuvannia norm chynnoho zakonodavstva: lyst vid 21 veresnia 2017 r. № 2021/6/99-99-13-02-03-15/IPK [Regarding the application of norms of the current legislation: Letter dated 21.09.2017, No. 2021/6/99-99-13-02-03-15/IPK]. Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy. Available at: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/gfsu/schodo-narahuvannya-edinogo-1032143.html> (accessed: 9 April 2019).